

معرفی و بررسی عملکرد کتابخانه مرکزی پارک شهر؛ با رویکردی به قابلیت‌ها و معضلات مجموعه

تألیف: مرضیه نورعی

دانشجوی کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران

مقدمه

با توجه به اهمیت مسئله کتابخانه‌های عمومی تاکنون مباحث فراوانی پیرامون آن در نشریه پیام کتابخانه درج گردیده است. محور کلیه بحث‌ها بر روی "حقیقت"‌ها و "باید"‌ها استوار بود و البته هزار توهای مشکلات و معضلات این کتابخانه‌ها نیز کم و بیش در میان بحث‌ها و نوشته‌ها ذکر گردید، به نظر می‌آید بررسی همه جانبه از عملکرد یک

کتابخانه عمومی می‌تواند مکمل آن مباحث باشد؛ با این نیت، کتابخانه عمومی پارک شهر که موسوم به کتابخانه مرکزی می‌باشد در این گزارش مورد بررسی قرار گرفته است و البته هدف تنها واقع‌نگاری نبوده است بلکه امید آن داریم که بیان این "واقعیت"‌ها راهبردی به سوی "حقیقت"‌ها باشد. در هیاهوی بی‌وقفه‌ای که در مرکز شهر تهران با کارکردهای گوناگونش در جریان است، آرامش رنگ فیروزه‌ایی

کتابخانه‌ایی در دل پارک قدیمی شهر، چشم را می‌نوازد، کتابخانه‌ایی با سابقه قریب به چهار دهه که بی‌تردید می‌تواند گویای رخداد‌های بسیاری از تاریخ کتاب و کتابخانه در کشورمان باشد.

«کتابخانه مرکزی در ۱۶ مهر سال ۱۳۴۰ شخصی در محل فعلی سفره‌خانه سنتی واقع در محوطه پارک شهر تهران افتتاح شد و در آبان سال ۱۳۵۰ به ساختمان کنونی در خیابان بهشت واقع در ضلع جنوبی پارک شهر انتقال یافت.

کتابخانه در ابتدا به وسیله سازمان کتابخانه‌های عمومی شهر تهران وابسته به شهرداری تهران اداره می‌شد و اعتبار آن از ۱/۵٪ کمک‌های شهرداری از محل درآمدهای آن تأمین می‌شد. از اواخر سال ۱۳۵۲، اداره کتابخانه‌های عمومی به عهده وزارت فرهنگ و هنر سابق گذاشته شد و بودجه آن نیز از سوی این وزارتخانه تأمین شد.

از سال ۱۳۵۷ هم‌زمان با پیروزی انقلاب اسلامی و استقرار نظام جمهوری اسلامی اداره کتابخانه‌های عمومی از جمله کتابخانه مرکزی به عهده وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی قرار گرفت و از سال ۱۳۷۳ با تشکیل اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان تهران، کتابخانه مرکزی مانند سایر کتابخانه‌های عمومی زیر نظر معاونت فرهنگی این اداره کل قرار گرفت.

مساحت کل زمین کتابخانه ۲۸۳۰ مترمربع می‌باشد که از این مساحت ۱۱۴۰ مترمربع به سالن‌های مطالعه اختصاص دارد، که به تفکیک دو سالن مطالعه متعلق به آقایان و دو سالن برای مطالعه خانم‌ها در نظر گرفته شده است.» (۱)

روند رو به صعود فراهم‌آوری کتاب را از ابتدای تأسیس کتابخانه تا زمان کنونی می‌توان از آمارهایی که ارائه شده استنتاج نمود. کتابخانه در سال ۱۳۴۱ حاوی ۳۸۰۰ جلد کتاب (۲) و در سال ۱۳۴۳ دارای ۱۰۰۰۰ جلد کتاب (۳) و در سال ۱۳۴۷ دارای ۱۴۲۳۵ جلد کتاب (۴) و در سال ۱۳۷۰ شامل ۷۸۸۱۱ جلد (۵) و در حال حاضر (آذر ۷۷) حاوی ۱۰۲۴۹۸ جلد کتاب می‌باشد.

کتابخانه علاوه بر بخش امانت شامل بخش مرجع - کودک - آرشیو روزنامه و مجلات، کتابخانه عمومی ایثارگران (تأسیس ۱۳۶۹) و کتابخانه پستی پیک فرهنگ (تأسیس آبان

۱۳۷۳) می‌باشد و فعالیت تمامی این بخش‌ها در مجموع چهره‌ایی پویا و فعال به کتابخانه داده است.

قرار گرفتن کتابخانه در محله قدیمی سنگلج و سهولت دسترسی به آن از بُعد مسافت سبب مراجعه فراوان به آن گشته است، به صورتی که در برهه‌هایی از ایام سال سالن‌های مطالعه در ساعت اولیه بازشدن کتابخانه کاملاً پر می‌شوند و در بخش امانت در طول روز بطور متوسط ۳۰۰ الی ۴۰۰ کتاب توسط اعضاء به امانت گرفته می‌شود و همین تکاپو در بخش‌های دیگر نیز به چشم می‌خورد.

کتابخانه در دو شیفت اصلی صبح و عصر فعالیت دارد و از ساعت ۷ بعدازظهر تا ۱۰ شب نیز باز می‌باشد.

کتابخانه دارای ۱۳۶۰۶ عضو می‌باشد (با احتساب اعضای بخش کودک) خانم‌ها روزهای فرد و آقایان در روزهای زوج نام‌نویسی می‌کنند، عضویت در کتابخانه به مدت یکسال با ارائه دو قطعه عکس و مبلغ ۳۵۰ تومان پول صورت می‌پذیرد.

تحلیل ساختاری مواد مجموعه

مواد مجموعه تنها شامل کتاب و مجله و روزنامه است. انتخاب و خرید کتاب برای کتابخانه مرکزی مانند سایر کتابخانه‌های عمومی به شیوه متمرکز و به عهده دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی است که برطبق ضوابط و گردش کار انتخاب، خرید و به کتابخانه ارسال می‌گردد.

به علت عدم برقراری روابط زنجیره‌ای میان متقاضی کتاب و کتابدار از یکسو و هیأت منتخب کتاب از دیگر سو، همواره فاصله‌ایی میان محتوای کتاب‌های ارسالی و نیاز جامعه استفاده‌کننده از مواد کتابخانه وجود دارد که این فاصله بی‌گمان دلایل مهمی است که کتابخانه‌های عمومی در امر کتابخوان کردن جامعه و اشاعه اطلاعات در حد استاندارد‌ها موفق نبوده و کتابخانه‌ها به عنوان نهادی منفعل تنها به فراهم‌آوری مواد و نه آغازگری اندیشه‌های آفریننده عمل می‌نماید.

مجموع مواد انتخابی به گونه‌ایست که نمی‌توان بطور نظام‌مند و مشخص به ارتباط معقولی میان محتوای کتاب‌ها و خط‌مشی فراهم‌آوری مواد برای کتابخانه‌های عمومی پی برد.

در یک شمارش تصادفی از رف‌های کتابخانه در یک روز
موجودیت موضوعی کتاب‌ها در بخش امانت به صورت زیر
بوده است:

موضوع کتاب‌ها در بخش امانت کتابخانه مرکزی در یک روز

کلیات	۸ رف	۱/۵٪ از مجموع رف‌های بخش امانت
روانشناسی	۲۰ رف	۳/۹٪ از مجموع رف‌های بخش امانت
آداب و منهای اسلام	۵ رف	۰/۹٪ از مجموع رف‌های بخش امانت
اسلام	۱۱۱ رف	۲۱/۹٪ از مجموع رف‌های بخش امانت
علوم اجتماعی	۶۵ رف	۱۲/۸٪ از مجموع رف‌های بخش امانت
زبان	۵ رف	۰/۹٪ از مجموع رف‌های بخش امانت
علوم خالص	۴۸ رف	۹/۴٪ از مجموع رف‌های بخش امانت
علوم عملی	۴۶ رف	۹٪ از مجموع رف‌های بخش امانت
هنرها	۱۵ رف	۲/۹٪ از مجموع رف‌های بخش امانت
ادبیات بطور کلی (تعاریف و...)	۷ رف	۱/۳٪ از مجموع رف‌های بخش امانت
ادبیات فارسی	۶۳ رف	۱۲/۴٪ از مجموع رف‌های بخش امانت
داستان	۲۵ رف	۴/۹٪ از مجموع رف‌های بخش امانت
تاریخ و جغرافیا	۴۱ رف	۸/۱٪ از مجموع رف‌های بخش امانت
تاریخ ایران	۴۷ رف	۹/۲٪ از مجموع رف‌های بخش امانت

تطابق کمیته‌های مورد مشاهده با نیاز جامعه مراجعه‌کننده بسیار مشکل و از جهاتی غیرممکن است و تازه باید با ژرف‌نگری به این نکته نیز توجه نمود که برخی از کمیته‌هایی که به نظر مقبول می‌رسند از نظر کیفی توانایی پاسخگویی به نیازها را بطور واقعی ندارند و بازتاب کارکرد این عوامل در مجموعه سبب می‌گردد که کتابخانه نتواند به ایفای نقش اساسی‌اش یعنی سکنداری اندیشه و تفکر و انتقال فرهنگی پویا و رفع نیازهای اطلاعاتی بپردازد.

دو گام اساسی برای رفع این معضل ابتدا وجین کتاب‌هایی است که در کتابخانه جز اشغال جا نقش دیگری ایفا نمی‌کنند و دوم بهبودبخشیدن به کمیت و کیفیت ترکیب مواد مجموعه جهت بهره‌گیری بیشتر و بهتر از آن توسط جامعه‌ای که کتابخانه بدان تعلق دارد. ارزشیابی مواد مجموعه و وجین مواد زائد راهبردیست که اگر در چارچوب زواید و تشریفات اداری محصور نگردد می‌تواند راهگشای رفع نیازهای اطلاعاتی مراجعه‌کنندگان و

نزدیک گردانیدن کتابخانه به اهدافی که فلسفه وجودی اش را شکل می دهند بشود؛ و اصولاً در کتابخانه های زنده و پویا ارزشیابی مداوم از مجموعه بخشی از کار مجموعه سازی است که همراه و همگام با آن صورت می پذیرد و یکی از نتایج ارزشیابی وجین مواد زاید و حذف سلول های مرده کتابخانه است.

از آنجا که همواره برای تهیه مواد کتابخانه محدودیت منابع مالی به عنوان یک عامل تحدیدکننده مطرح است لذا باید از شیوه "هزینه - منفعت" سود جست و در هزینه کردن منابع مالی براساس خط مشی فراهم آوری مواد برای کتابخانه های عمومی به منفعت ها اندیشید و به عنوان یک اصل باید بهره گیری از این منفعت ها را به جامعه ایی که از کتابخانه استفاده می کنند متمرکز نمود. کاربرد شیوه فوق سبب می گردد که کتاب های بدون استفاده هرگز وارد کتابخانه نشوند. اکثریت مراجعه کنندگان به کتابخانه در گروه سنی ۱۷ الی ۲۵ سال قرار دارند، نیازهای این گروه سنی همراه با نگرشی تخصصی و هدایتی باید مورد توجه ویژه ای قرار گیرد.

خلاصه کلام اینکه مقصود از بهینه سازی مواد مجموعه نه بکارگیری منابع جدید مالی بلکه استفاده صحیح از منابع مالی موجود براساس خط مشی فراهم آوری و مجموعه سازی در کتابخانه های عمومی با تلفیقی از روشن بینی و درک واقعیت های موجود است.

نیروی انسانی

کتابخانه دارای یک رییس، دو معاون، بیست و نه نفر کتابدار، چهار نفر کادر اداری، یک نفر صحاف، شش نگهبان و هفت خدمتگزار است.

دو نفر از کتابداران فوق لیسانس کتابداری، یک نفر دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری، یک نفر لیسانس کتابداری، یک نفر دانشجوی کارشناسی کتابداری و سه نفر فوق دیپلم رشته کتابداری هستند.

۱۶ لیسانسیه غیرکتابداری و نه نفر دیپلمه نیز در بخش های مختلف کتابخانه مشغول به کار هستند. باید افزود که ۱۸ نفر از کتابداران فوق با مدرک لیسانس و فوق لیسانس کارمند قراردادی شهرداری هستند که به همراه تعدادی دیگر در

کتابخانه های عمومی استان تهران مشغول بکار هستند، ورود این افراد با نیروی کار جوان و فعالی که داشتند خون تازه ای بود که به رگ های کتابخانه های عمومی استان تزریق شد.

با وجود ترکیب نسبتاً قابل قبول نیروی انسانی کتابخانه از جهت تخصص و تحصیلات دانشگاهی متأسفانه به علت وانهادگی این نیروها و عدم پشتیبانی فکری و اطلاعاتی از آنان اغلب در کتابخانه در نقش یک "کارمند" و امانت دهنده و جابجا کننده کتاب ظاهر می شوند و اصولاً روند و چرخش کار به گونه ایست که انتظاری از کتابدار فراتر از نقش اداری اش وجود ندارد. کتابدار آشنایی چندانی با منابع اطلاعاتی جدید ندارد، از زوایا و کارکردهای دقیق شغلش مطلع نیست و در کل باید گفت آموزش و پویایی مداوم که رکن اساسی حرفه کتابداریست چندان مورد توجه قرار نمی گیرد.

تشکیل کلاس های آموزش ضمن خدمت کتابداری به ندرت صورت می پذیرد و هنوز کتابدارانی در کتابخانه مشغول به کار هستند که هرگز در کلاس های آموزش کتابداری شرکت داده نشده اند و البته از تشکیل جلسات بحث و بررسی و سخنرانی و مباحثه توسط اساتید و صاحب نظران این رشته نیز که بطور مقطعی می تواند برای کتابداران مفید و محرک انگیزه و آگاهی باشد نیز غفلت می شود. بدیهی است کتابداری که نتواند پل مناسبی میان محتویات مجموعه و نیاز مراجعه کننده باشد حتی می تواند کارآمدترین مواد و مجموعه را نیز بدون فایده و کاربرد واگذارد.

اینک برای آشنایی بیشتر با کارکرد بخش ها و واحدهای کتابخانه به معرفی آنها پرداخته می شود.

بخش امانت

بخش امانت که به مثابه قلب تپنده کتابخانه محسوب می شود با مسائل و مشکلات ساختار مواد مجموعه که قبلاً اشاره شد مواجه است. البته با وجود تمامی این مشکلات از بخش امانت ماهیانه بطور متوسط ده هزار جلد کتاب امانت گرفته می شود. این بخش با سیستم باز اداره می شود و ۱۲ کتابدار در این بخش مشغول به کار هستند. سیستم باز و امانت مداوم برخی از کتب، چهره فرسوده و مندرسی به بسیاری از کتاب ها داده است و برخی از کتاب ها با حضور چندین باره در

بخش مرجع

بخش مرجع در زیرزمین کتابخانه به صورت یک بخش مستقل و جدا از بخش امانت توسط چهار کتابدار اداره می‌شود. در این بخش علاوه بر مخزن کتاب دو سالن مطالعه به تفکیک برای خانم‌ها و آقایان وجود دارد. کتب مرجع به زبان فارسی، انگلیسی و فرانسه و عربی می‌باشد. علاوه بر کتب مرجع در این بخش کتاب‌های غیرفارسی به زبان‌های عربی - انگلیسی و فرانسه وجود دارد که از سوی اعضای کتابخانه به امانت گرفته می‌شود. مجموع کتاب‌های مرجع تقریباً ۴۲۰۰ جلد و کتاب‌های غیرمرجع که به زبان‌های غیرفارسی می‌باشند تقریباً ده هزار جلد کتاب است.

علاوه بر اعضای کتابخانه هر شخص مراجعه‌کننده‌ای با ارائه یک کارت شناسایی می‌تواند از کتاب مرجع در داخل سالن استفاده نماید و امکانات فتوکپی نیز برای تهیه کپی از این کتاب‌ها در داخل کتابخانه فراهم است. بیشترین مراجعه برای استفاده از کتب مرجع به فرهنگ‌های عمومی و اختصاصی است، و بیشترین قشر مراجعه‌کننده به این بخش را دانشجویان تشکیل می‌دهند.

جهت‌گیری کلی کتاب‌ها براساس ماهیت عمومی کتابخانه شکل گرفته است اما بخش مرجع معمولاً مورد مراجعه دانشجویان و محققین است و این به ماهیت این کتب ربط دارد. آمار ماهیانه این بخش رقم ۳۰۰۰ جلد کتاب را بطور متوسط نشان می‌دهد که همیشه رقم کتاب‌های دریافتی به زبان فارسی دو برابر کتاب‌های دریافتی به زبان غیرفارسی است.

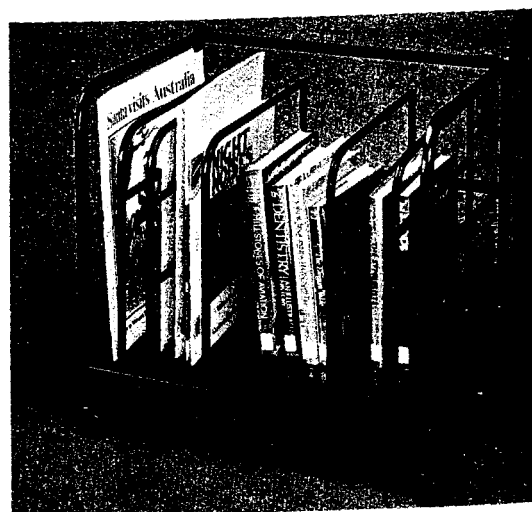
ارزیابی مواد مرجع

مواد فراهم شده در بخش مرجع فقط شامل کتاب مرجع است. تمامی کتاب‌های مرجع که به زبان انگلیسی هستند از نظر قدمت متعلق به دو دهه قبل هستند. دایرةالمعارف‌های بریتانیکا و آمریکانای دهه هشتاد به اکراه توسط مراجعه‌کنندگان مورد استفاده قرار می‌گیرند. از آنجا که در بخش مرجع نیاز مراجعه‌کنندگان نه کتاب

واحد صحافی در میان رف‌های کتابخانه حضور دارند. برطبق آمارها، اعضاء توجه زیادی به بخش ادبیات و داستان دارند و این توجه لزوم بازنگری توأم با تخصص را نسبت به مواد این بخش ایجاب می‌کند؛ در مرحله بعد کتاب‌های علوم پایه خصوصاً ریاضی و فیزیک و نیز علوم عملی به ویژه پزشکی، مهندسی‌ها، مدیریت و حسابداری بیشترین تقاضا را به خود اختصاص داده‌اند. البته توجه به خواست اعضاء به معنای گردآوری مواد صرفاً به میل آنها نیست، بلکه مقصود در نظر گرفتن خط‌مشی کلی و عام کتابخانه‌های عمومی با اولویت دادن به نیاز گروه‌هایی است که بیشترین مراجعه را به کتابخانه دارند و البته در فرآیند مجموعه سازی نباید از نیازهای جامعه بالقوه‌ایی که باید از خدمات کتابخانه‌های عمومی بهره‌مند گردند نیز غفلت نمود.

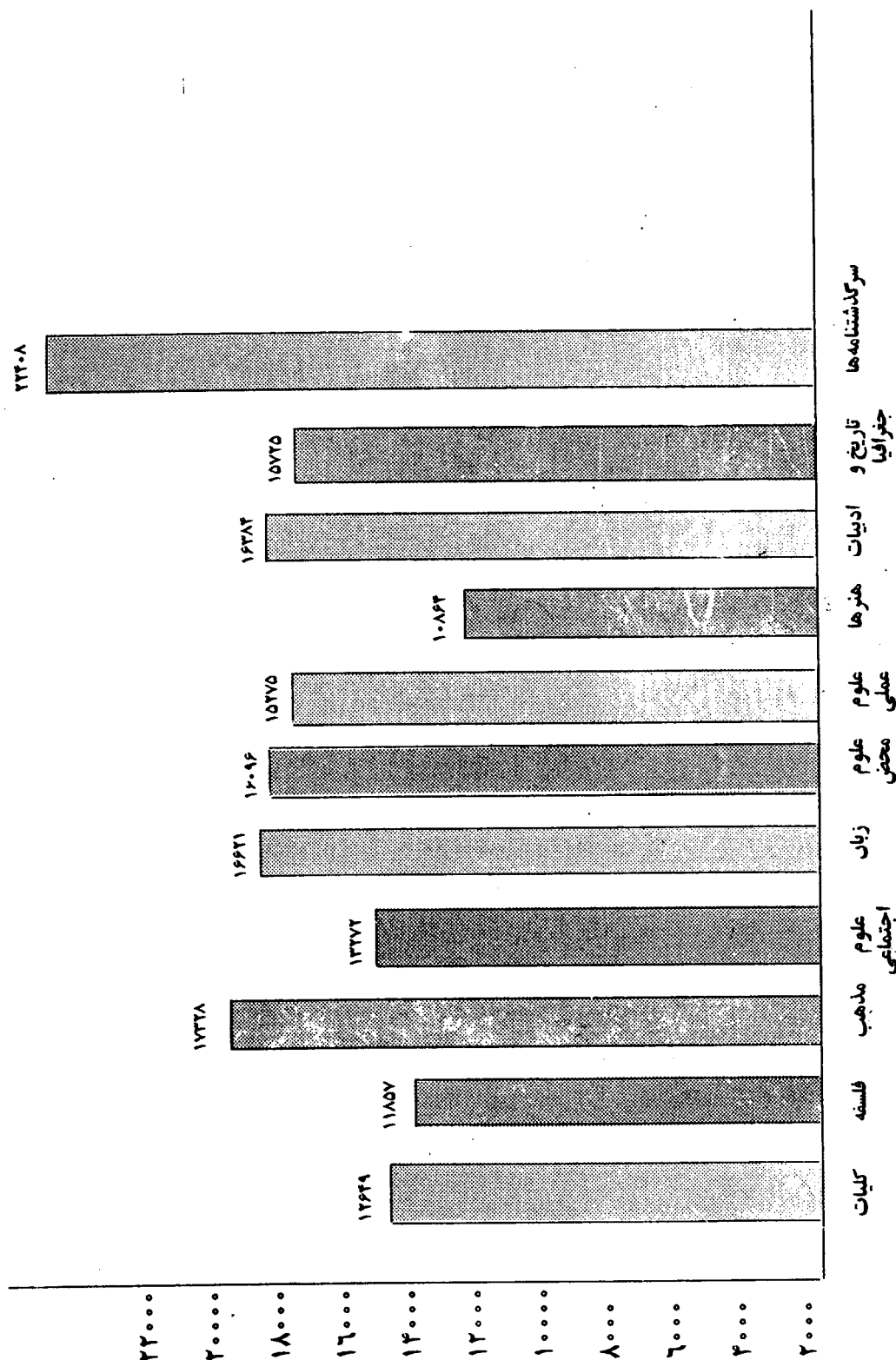
به نظر می‌آید برای تهیه مواد بخش امانت بهره‌گیری از اطلاعات کتابداران این بخش از نیاز و خواست اعضاء و ترکیب آن با علم و آگاهی متخصصان موضوعی و در نهایت انتخاب و تهیه کتاب نتایج مطلوبتری را بیار خواهد آورد.

نمودار زیر گرچه ترکیبی از امانت و درخواست کتاب از بخش‌های امانت و مرجع می‌باشد اما از آنجا که بیشترین مقدار امانت و درخواست کتاب از بخش امانت است، می‌تواند در مرحله اول انعکاسی از گرایش موضوعی مراجعه‌کنندگان به مواد مجموعه در بخش امانت و در مرحله بعد گویای گرایش موضوعی اعضا به مواد مجموعه در دو بخش مذکور باشد.

نمودار ستونی مجموع کتاب‌های دریافتی از کتابخانه مرکزی در سال ۱۳۷۶

مترقی و بررسی عملکرد کتابخانه مرکزی پارک شهر...

کتابخانه موجود است.

در بخش کتاب‌های انگلیسی و فرانسه که مرجع نمی‌باشند معضل اصلی قدیمی بودن کتاب‌های علوم پایه و تکنولوژی و علوم اجتماعی و پزشکی می‌باشد و این مشکل با توجه به مراجعان اصلی این بخش که از قشر دانشجو هستند بیشتر نمایان است. از آنجا که در میان کتابخانه‌های عمومی استان تهران، کتابخانه مرکزی پارک شهر تنها کتابخانه‌ای است که بخش جداگانه‌ای برای کتب خارجی دارد تجهیز و کارآمد نمودن تنها یک کتابخانه مسلماً بار مالی سنگینی نخواهد داشت و با توجه به مرکزیت کتابخانه از نظر مکان جغرافیایی‌اش می‌تواند پاسخگوی بسیاری از اعضای کتابخانه‌های عمومی باشد که به این کتاب‌ها نیاز دارند.

هزینه کردن بهینه منابع مالی می‌تواند در این بخش نیز انعکاسی مفید داشته باشد بطور مثال ارسال دو نسخه از کتاب‌های مرجع به جای پنج نسخه و عدم ارسال چندباره یک عنوان به کتابخانه می‌تواند گامی مثبت در پرداختن به نیازهای اساسی این بخش از کتابخانه باشد.

ارزیابی مجموعه توسط متخصصین موضوعی، وجین مواد زائد و افزودن منابعی که به پویایی بخش کمک کند می‌تواند راهگشای سوق دادن این بخش به جایگاه واقعی و اصلی‌اش باشد.

بخش آرشیو مجلات و روزنامه‌ها

فعالیت این بخش از سال ۱۳۶۰ در کتابخانه آغاز شد. در حال حاضر ۶۸۰ عنوان مجله و ۹ عنوان روزنامه صبح و عصر در دسترس اعضای کتابخانه و دیگر مراجعه‌کنندگان این بخش قرار می‌گیرد.

نشریات بطور عمده به وسیله معاونت مطبوعات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی برای کتابخانه فرستاده می‌شود و نیز تعدادی از مدیران مطبوعات نیز نسخه‌های منتشر شده نشریه مطبوع خود را به صورت رایگان برای کتابخانه ارسال می‌نمایند؛ از سوی دیگر کتابخانه نیز تعدادی از مجلات و نشریاتی را که به رایگان دریافت نمی‌کند، خریداری می‌نماید؛ بعلاوه در این بخش بنا به درخواست مراجعه‌کنندگان از روی نسخه‌های مورد نظر آنان (کتاب - نشریه) فتوکپی تهیه شده و

بلکه اغلب اطلاعات خاص است و بخش وسیعی از اطلاعات ماهیتی متحول و متغیر دارد و در صورت روزآمد نبودن بکار نمی‌آید، لذا لازم است کتب موجود به طور مداوم مورد بازنگری قرار گیرند.

اطلاعات نوین جغرافیایی، سالنامه‌های جدید، اطلس‌های نوین جغرافیایی، شرح حال و آثار معاصرین، کتابشناسی‌های عمومی و موضوعی روزآمد، فهرست مقالات تازه و ... همه و همه بجای خالی در میان رف‌های کتابخانه در این بخش دارند و این است که بیشترین میزان درخواست کتاب فقط به بهره‌گیری از فرهنگ‌ها تعلق دارد و نه منابع مرجع دیگر.

باید توجه داشت که اداره این بخش به توسط "کارمند - کتابدار" بلکه توسط متخصصان اطلاعاتی باید صورت پذیرد. افرادی که با اطلاع از مواد موجود به رفع نیاز مراجعه‌کننده از بعد اطلاعات مورد درخواست اقدام نمایند. آموزش کارکنان بخش و روزآمد نگاه داشتن اطلاعاتشان از منابع مرجع می‌تواند گام مفیدی در این زمینه باشد.

همانگونه که ذکر شد بخش مرجع مخزن نگهداری کتاب‌های غیرمرجع نیز می‌باشد که به زبان‌های انگلیسی، عربی و فرانسه می‌باشند که این کتب توسط اعضاء می‌تواند به امانت گرفته شود. بیشتر کتاب‌های عربی اهدایی استاد محمد مشکوة می‌باشد و روی هم رفته مجموعه خوب و قابل ذکری از جهت تفاسیر شیعه و سنی، فقه و اصول، ادبیات عرب، لغتنامه‌های عربی و ... را تشکیل می‌دهد.

گرچه از این مجموعه به اندازه کتب انگلیسی استفاده نمی‌شود اما معمولاً بهره‌گیری از آن کیفی است و محققین و دانشجویان ادبیات عرب و علوم دینی کم و بیش منابع مورد استفاده خود را در آن می‌یابند. کتب عربی ۴۳۶۵ جلد است که در هیچ کتابخانه عمومی استان تهران که زیر نظر معاونت فرهنگی ارشاد اسلامی اداره می‌شوند با این کمیت و کیفیت کتاب‌های عربی وجود ندارد.

در مخزن بخش مرجع ۴۳۰ جلد کتب چاپ سنگی وجود دارد که تعداد ۳۲۵ جلد آن عربی می‌باشد. بیشتر این کتاب‌ها در بیروت، پاکستان، قاهره و بمبئی به طبع رسیده‌اند و البته برخی از کتب چاپی عربی نیز قدمتی افزون بر صد سال دارند. فهرستی از این کتب چاپ سنگی به شکل دست نوشته در

در اختیارشان قرار می‌گیرد.

بیشترین مراجعه‌کنندگان این بخش از روزنامه‌های یومیه و نیز مجلات ادبی، فنی و پزشکی استفاده می‌کنند و نیز نشریات مربوط به رایانه و سینما نیز طرفداران زیادی دارد. بطور متوسط ماهیانه ۱۵۰۰ الی ۲۰۰۰ مراجعه‌کننده از آرشیو مجله و روزنامه بهره می‌جویند و البته این آمار شامل مطالعه روزنامه‌های یومیه در داخل سالن و آخرین شماره مجلات که در محل مطالعه بخش آرشیو قرار دارد، نمی‌شود.

مجلات و روزنامه‌های مذکور تنها به زبان فارسی می‌باشند و جای خالی چند نشریه به زبان انگلیسی در زمینه‌های علمی و فنی و خبری با توجه به نیاز و پرسش مراجعه‌کنندگان، به وضوح در این بخش احساس می‌شود.

کتابخانه ایتارگران و پیک پستی فرهنگ

یکی از بخش‌هایی که فعالیتی متفاوت و ارزشمند در کتابخانه مرکزی پارک شهر ارائه می‌دهد، کتابخانه ایتارگران و پیک پستی فرهنگ است. فعالیت این دو بخش تنها در کتابخانه مرکزی صورت می‌گیرد و در هیچ کتابخانه عمومی واقع در استان تهران چنین خدماتی عرضه نمی‌گردد. هر دو بخش توسط یک مسؤول و چهار کتابدار اداره می‌شود که در محدوده‌ای کوچک از کتابخانه خدمات ارزنده و شایان ذکری از بُعد کمی و کیفی به عضوهای خود ارائه می‌دهند.

کتابخانه ایتارگران در سال ۱۳۶۹ در داخل کتابخانه مرکزی تأسیس و شروع به فعالیت نمود. تنها شرط عضویت در این کتابخانه ایتارگری در جبهه‌های نبرد می‌باشد. در ابتدا طبق توافقی که میان بنیاد جانبازان، اداره پست و اداره ارشاد اسلامی استان صورت پذیرفت قرار شد که با همکاری نهادها و سازمان‌های فوق‌الذکر خدماتی شامل ارسال کتب کتابخانه توسط پست با شرایط سهل و رایگان به جانبازان عرضه گردد و قرار بود که بنیاد جانبازان هر شش ماه یکبار آگهی فرم عضویت این کتابخانه را "برای ایتارگران" در روزنامه‌های کثیرالانتشار چاپ نماید که متأسفانه از سال ۱۳۷۳ همکاری بنیاد با کتابخانه ایتارگران کاملاً قطع شده و این بنیاد تمایل چندانی به همکاری با این کتابخانه ابراز نمی‌دارد و ایتارگرانی که مایل به عضویت در کتابخانه هستند از طریق تلفن و با

مراجعه حضوری به عضویت کتابخانه در می‌آیند؛ منتهی عدم درج آگهی در روزنامه‌ها در توالی زمانی مناسب موجب عدم اطلاع بسیاری از ایتارگران عزیز از وجود این کتابخانه و خدمات آن است.

استفاده از خدمات این کتابخانه برای ایتارگران عزیز به صورت رایگان و تنها با ارائه دو قطعه عکس صورت می‌پذیرد. کتابخانه پس از تهیه کارت عضویت برای شروع ارتباط کتابی را به صورت هدیه برای عضو ایتارگر در داخل کیف‌های مخصوصی ارسال می‌دارد و عضو می‌تواند با تلفن کتاب‌های مورد درخواست خویش را به اطلاع کتابخانه برساند که در نوبت دوم کتاب‌های درخواستی برای وی ارسال می‌گردد. این کتابخانه همچنین با بعضی از آسایشگاه‌های جانبازان نیز در ارتباط است و عضوهایی نیز در این آسایشگاه‌ها دارد.

کتابخانه ایتارگران از مجموع منابع کتابخانه مرکزی پارک شهر (غیر از مجلات و کتب مرجع) یعنی از مجموع بخش امانت کتابخانه برای سرویس‌دهی اعضای خود استفاده می‌کند و محدودیت جغرافیایی برای عضویت وجود ندارد و ایتارگران عزیز از سراسر ایران از خدمات این کتابخانه در صورت عضویت بهره می‌جویند و در حال حاضر تعداد اعضای این کتابخانه ۸۰۰۰ نفر می‌باشد. کتابخانه پستی پیک فرهنگ تنها در محدوده استان تهران برای کلیه کسانی که متمایل به دریافت کتاب از طریق پست هستند در صورت عضویت در این کتابخانه، کتاب ارسال می‌دارد.

شروع فعالیت این بخش از سال ۱۳۷۳ در کتابخانه آغاز گردید و در حال حاضر ۲۲۰۰ نفر در استان تهران عضو این کتابخانه می‌باشند. کسانی که متقاضی عضویت در این کتابخانه هستند پس از پر کردن فرم و ارسال ۲ قطعه عکس و پرداخت ۸۵۰ تومان به شماره حساب بانکی ارائه شده توسط کتابخانه می‌توانند به عضویت دائم آن در آیند که ۳۵۰ تومان از این مبلغ به عنوان حق عضویت همیشگی و ۵۰۰ تومان هزینه مراسلات پستی برای فرستادن و پس گرفتن ۱۰ نوبت کتاب محسوب می‌گردد؛ و در صورت تمایل عضو به استمرار دریافت کتاب پس از ده نوبت برای تجدید مراسلات باید ۵۰۰ تومان به شماره حساب مزبور واریز نمایند. البته هزینه

پرداخت شده توسط عضو برای ۱۰ نوبت مراسلات پستی در واقع یک پنجم هزینه کل آن می باشد که مابقی توسط اداره ارشاد اسلامی استان تهران پرداخت می شود.

همانگونه که قبلاً اشاره شد برای اعضای هر دو کتابخانه یک فرهنگ و اینترگران در داخل کیفی های مخصوص کتاب توسط پست فرستاده می شود. در آغاز برای اعضای این دو کتابخانه یک کتابنامه که فهرستی از منابع کتابخانه در آن فراهم آمده بود فرستاده می شد ولی اکنون ماه ها است که به دلیل تمام شدن کلیه نسخه های این کتابنامه، اعضای جدید به فهرست منابع کتابخانه دسترسی ندارند و این مسئله یکی از مشکلات اساسی این دو بخش است و علی رغم تقاضای کتابخانه از بنیاد جانبازان برای چاپ مجدد این کتابنامه پس از گذشت ماه ها توجهی به این امر مهم مبذول نگردیده است.

کارکرد و فعالیت این دو کتابخانه به عنوان زیر مجموعه کتابخانه مرکزی بیانگر توانایی بالقوه کتابخانه های عمومی برای فعالیت های فرهنگی ارزنده و با کیفیت است که بهره گیری از این توانایی های بالقوه به عوامل مهمی چون برنامه ریزی - مدیریت و استفاده بهینه از امکانات مجموعه مرتبط می باشد.

بخش کودک

کتابخانه دارای بخش مستقلی برای کودکان می باشد، این بخش که خدمات آن در یک اطاق جنب سالن آمفی تئاتر کتابخانه صورت می پذیرد با ۲ کتابدار اداره می شود. این بخش در حال حاضر (آذر ۷۷) دارای ۲۹۰۹ نفر عضو است و میانگین ماهیانه امانت کتاب در این بخش ۴۰۰ کتاب می باشد. در ایام تابستان با کوشش و نظارت کارکنان این بخش کلاس های خط - نقاشی و طراحی برای کودکان در کتابخانه برگزار می گردد که هر ساله پذیرای تعداد زیادی از کودکان هنرجو در رشته های مذکور می باشد.

این بخش دارای ۶۰۰۰ جلد کتاب مخصوص کودکان و نوجوانان است که بیشتر کتاب های داستان و اندکی نیز کتب علمی می باشند. بخش اعظم این کتب از سوی هیأت امنای کتابخانه های عمومی کشور به کتابخانه اهداء می گردد و البته از سویی کتابخانه نیز بخش اندکی از کتاب های مورد درخواست خریداری می گردد و این بخش هم چنین پذیرای

کتب اهدایی از سوی اشخاص نیز می باشد. به علت عدم برقراری ارتباط میان کتابدار و هیأت انتخاب و خرید، کتاب ها چندان مطابقتی با نیاز سنی گروه های مراجعه کننده ندارد و حال آنکه یک ارتباط ساده با کتابدار شاغل در بخش و اخذ اطلاعاتی پیرامون نیازهای مراجعه کنندگان می تواند در تدارک و تهیه یک مجموعه کارآمد، سودمند افتد.

واحد صحافی

اطاقک کوچکی در کتابخانه به ترمیم و صحافی کتب فرسوده اختصاص داده شده است و یک نفر صحاف در این واحد مشغول به کار می باشد با وجود کمیت قابل توجه کتاب های صحافی شده توسط این واحد به علت سرعت زیاد گردش کتاب در کتابخانه و امانت مداوم برخی از کتاب ها، این واحد پاسخگوی کامل نیازهای کتابخانه از بعد ترمیم و صحافی تمامی کتب آسیب دیده نیست و هر از چند گاهی مقدار زیادی از کتاب های فرسوده برای ترمیم به صحافی های بیرون از کتابخانه داده می شود.

بخش سازماندهی منابع

کتابخانه از سال های ابتدایی تأسیس دارای واحد مستقلی بنام بخش فهرست نویسی بود که فعالیت آن تا شهریور سنال ۱۳۷۶ ادامه داشت. در این بخش چهار نفر به آماده سازی کتب با استفاده از تجربیات کتابخانه ملی و هیأت امنای کتابخانه ها مشغول بودند. از تاریخ یاد شده به علت تغییراتی در کتابخانه این بخش منحل گردید و روند سازماندهی کتاب در کتابخانه دچار مشکلاتی شده است و کتاب های ارسالی اغلب با وقفه ای طولانی و فهرست شدن در اداره ارشاد اسلامی استان تهران در رف های کتابخانه جا می گیرند.

البته مشکلات سازماندهی کتاب تنها مختص کتابخانه مرکزی نیست بلکه اغلب کتابخانه های عمومی با این مشکل گریبانگیر بوده و هستند.

در بسیاری از کتابخانه ها، کتاب ها توسط کتابداری که با شیوه بهره گیری از کتاب قواعد فهرست نویسی آشنایی ندارند فهرست می شود. درج شماره رده بندی و دادن موضوع در برگه مادر با توجه به انطباق کلی موضوع کتاب با کتاب های مشابه

صورت می‌پذیرد و این روند موجب تششت و ناهماهنگی در خدمات فنی و روند آماده‌سازی کتاب‌ها در کتابخانه‌های عمومی گردیده است. البته در طی چند سال اخیر که دبیرخانه هیأت امناء همراه کتاب‌های ارسالی به ارسال یک برگه از فهرست آماده کتاب‌ها اقدام نموده تعدیلی در اشتباهات فوق صورت گرفته و به ایجاد هماهنگی بیشتری در روند فهرست‌نویسی کتابخانه‌های عمومی منجر گردیده است اما به هر حال مشکل به طور کامل حل نشده است. کتاب‌هایی که توسط کتابخانه‌ها خریداری می‌شود یا به کتابخانه هدیه می‌شود، هنوز دچار مشکلاتی در فرآیند آماده‌سازی می‌باشند و از آن گذشته عملکردهای موازی هیأت امناء و اداره ارشاد اسلامی استان تهران در این راستا باید به نحوی که در انتها نه به مصلحت طرفین بلکه به مصلحت کتابخانه‌ها و جامعه کتابخوان منجر گردد.

رایانه در کتابخانه

زمزمه مکانیزه کردن کتابخانه‌های عمومی در زمستان سال ۷۳ شنیده شد و در دهه فجر آن ایام بهره‌گیری از رایانه در کتابخانه‌های عمومی توسط رسانه‌ها اعلام گردید. کمی قبل از ورود رایانه به کتابخانه‌ها، اداره ارشاد اسلامی استان تهران اقدام به تشکیل کلاس‌هایی برای تعدادی از کتابداران در یکی از مؤسسات آموزش رایانه نموده و این افراد با گذراندن کلاس‌هایی مدرک اپراتوری رایانه را اخذ نمودند. مشکل و مغضل اصلی که در سر راه بهره‌گیری از رایانه در کتابخانه‌های عمومی وجود دارد نداشتن نرم‌افزاری مناسب و کارآمد است که این مشکل هنوز پس از چند سال تقریباً لاینحل مانده است.

در کتابخانه مرکزی نیز این رایانه‌ها سرگذشت غم‌انگیزی را پشت سر گذاشتند، بعد از امتحان چند برنامه از جمله "برنامه کتاب" و ذخیره و پاک کردن مقدار زیادی از اطلاعات کتابشناختی و ... اکنون جانشین ماشین تایپ کتابخانه شده‌اند و به تایپ نامه‌های اداری و کارت‌های عضویت مشغول می‌باشند.

تنها اندیشه‌ایی که برای بهره‌گیری از رایانه در کتابخانه از بدو ورود وجود داشت استفاده از آن در بخش خدمات فنی و

منابع

- ۱- موسوی، مریم. معرفی کتابخانه مرکزی، مقاله دستنوشته.
۲. همایون فرخ، رکن الدین، تاریخچه کتابخانه‌های ایران و کتابخانه‌های عمومی، ص. ۱۲۱.
۳. خدمتگزاران عالم کتاب و معرفی برخی از کتابخانه‌های عمومی و خصوصی، ص. ۱۳۳.
۴. همایون فرخ، رکن الدین. تاریخچه کتابخانه‌های ایران از صدر اسلام تاکنون، ج ۲. ص. ۲۲۷.
۵. اسدی، ابراهیم. شناسنامه‌های کتابخانه‌های عمومی کشور؛ دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، ص ۳۲۱.

فهرست‌نویسی بود در حالی که در بخش‌های دیگر نظیر آرشیو مجلات و روزنامه‌ها که برای ارائه خدمات بهتر و بیشتر نیازمندی شدیدی به نمایه‌سازی احساس می‌شود و نیز در بخش مرجع به واسطه نیاز به اطلاعات تازه که بهره‌گیری از CDهای اطلاعاتی آن را میسر می‌سازد، نیز می‌توان از رایانه بهره جست و البته در این ارتباط یعنی بهره‌گیری از رایانه در بخش‌های مختلف کتابخانه تاکنون طرح و برنامه‌ای وجود نداشته است و اصولاً از ابتدا تاکنون تمامی افکار - هزینه و نیرو برای بهره‌گیری از این وسیله برای بخش فهرست‌نویسی و خدمات فنی متمرکز گردیده که آن هم تاکنون کارکرد مثبت و مفیدی در کتابخانه‌های عمومی نداشته است.

فعالیت‌های جنبی

با وجود تمامی فعالیت‌های مذکور که در بخش‌های مختلف کتابخانه جریان دارد، کتابخانه دارای فعالیت‌های جنبی نیز می‌باشد که البته با توجه به داشتن یک سالن آمفی تئاتر زیبا با گنجایش ۲۰۰ نفر و نیز تعداد زیاد اعضاء می‌تواند به گسترش چشمگیر این فعالیت‌ها دست یابد.

هر ساله به مناسبت دهه فجر و هفته کتاب در کتابخانه، نمایشگاه کتاب برگزار می‌گردد و نیز کلاس‌های خط به مدت چند سال در کتابخانه دایر می‌باشد. در تابستان نیز همانگونه که ذکر شد برای کودکان کلاس‌های متنوعی به مدت ۲ ماه و نیم دایر می‌گردد.

با این وجود امکانات کتابخانه و نیز تعداد زیاد اعضاء کتابخانه که تقریباً همگی از نسل جوان هستند، افزایش کمی و کیفی این فعالیت‌ها را طلب می‌نماید، جلسات نقد و بررسی کتاب، سخنرانی چهره‌های آشنا، آشنایی با هنرمندان، نویسندگان و ... شعر خوانی و ... می‌تواند چهره‌ای پویا و خلاق به مجموعه عملکرد کتابخانه بدهد و ابعاد خدمات فرهنگی آن را گسترش بخشد.

